
PROF. DR. MR. WIBREN VAN DER BURG

Wibren van der Burg (1959) is sinds april 2001 als hoogleraar metajuridica verbonden aan de vakgroep Encyclopedie en rechtsgeschiedenis van de UvT, met als werkterrein de interactie tussen recht, ethiek en samenleving. Vanaf 1993 was hij al verbonden aan het Schoordijk Instituut. Van 1996 tot 2001 gaf hij in het kader van het NWO-PIONIER-programma 'The Importance of Ideals in Law, Morality and Politics' leiding aan een onderzoeksgroep van ongeveer twintig onderzoekers (zie hierover JUVAT-bulletin (1997) 2, 9-13). Daarnaast was hij van 1995 tot 2001 aio-decaan.

Prof. Van der Burg studeerde van 1977 tot 1985 Nederlands recht en filosofie aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Van 1986 tot 1994 was hij verbonden aan de Faculteit Wijsbegeerte in Utrecht, waar hij in 1991 promoveerde op een proefschrift over de normatieve grondslagen van de democratie. Daarnaast was hij van 1987 tot 1994 verbonden aan het Centrum voor Bio-ethiek en Gezondheidsrecht, eveneens in Utrecht.

Hij vervult diverse maatschappelijke en wetenschappelijke nevenfuncties. Sinds juni 2002 is hij voorzitter van het landelijk bestuur (de Commissie tot de Zaken) van de Remonstrantse Broederschap.

De rode draad van mijn onderzoek is al sinds mijn studietijd de verhouding tussen recht en moraal. Dat ligt ook voor de

hand als je afstudeert als ethicus en jurist. Mijn gecombineerde eindschrift (gepubliceerd in de serie Kluwer Post Scriptum) ging over burgerlijke ongehoorzaamheid: het overtreden van de wet waarbij de overtreder meent dat zijn handelen moreel gerechtvaardigd is. In de jaren daarna was ik als projectleider ethiek en recht bij het Utrechtse Centrum voor Bio-ethiek en Gezondheidsrecht betrokken bij tal van onderzoeksprojecten op een heel breed terrein van bio-ethiek en gezondheidsrecht. Het interessante van dit terrein is dat recht en moraal sterk verweven zijn. Dit resulteerde onder meer in de bundel 'De Siamese tweeling', geredigeerd samen met Pieter Ippel (sinds kort in Utrecht hoogleraar rechtstheorie). In het Tilburgse PIONIER-programma werd vanuit een nieuw perspectief de relatie tussen moraal en recht bestudeerd, vanuit de gedachte dat idealen een belangrijke brug vormen tussen recht en moraal. (Overigens had dat PIONIER-programma een veel bredere thematiek dan alleen de verhouding tussen recht en moraal; de geïnteresseerde verwijst ik graag naar www.rechten.uvt/wibrenvanderburg onder PIONIER.)

Die verhouding bestudeer ik zowel descriptief als normatief. Ik wil weten hoe het feitelijk en conceptueel in elkaar zit, maar ik wil ook nadenken over hoe het beter kan. Als filosoof richtte ik me aanvankelijk op sterk theoretische analyses,

maar dat werd me al snel te steriel. Voor de ethiek is het bijvoorbeeld uitermate vruchtbaar geweest dat men zich sinds de jaren zestig van de vorige eeuw op heel concrete problemen uit de medische ethiek is gaan richten. Dat heeft ook de aanzet gegeven tot allerlei nieuwe inzichten rond de methodologie van de ethiek en rond abstracte begrippen als autonomie. Zo geldt ook dat belangrijke vernieuwingen in de rechtsfilosofie in de afgelopen decennia geïnspireerd zijn door sociologische theorieën. In Nederland zijn rechtssociologen als Kees Schuyt en Toon Peters (een van mijn leermeesters) ook rechtsfilosofisch van grote betekenis.

Aldus krijg je als vanzelf een brede interdisciplinaire benadering. De rechtswetenschap, de rechtsfilosofie en de ethiek moeten gecombineerd worden met empirische vakken als de rechtssociologie; abstracte theoretische analyses bewijzen in de confrontatie met concrete vraagstukken hun waarde maar worden daardoor ook verrijkt. Door na te denken over euthanasie krijgen begrippen als het zelfbeschikkingsrecht echt betekenis en worden sommige conceptuele onhelderheden voor het eerst zichtbaar. En omgekeerd kunnen bepaalde juridische problemen rond orgaandonatie pas worden begrepen als je buiten de rechtsdogmatiek van het positieve recht stapt en je laat inspireren door ethiek en psychologie. Dat is dan ook waarom ik mij zeer thuis voel bij de leerstoel metajuridica, de interdisciplinaire bestudering van het recht. Voor mij is monodisciplinair onderzoek of onderwijs al nauwelijks meer denkbaar; de uitdaging van de rechtswe-

tenschap of de ethiek zit nu juist in het grensverkeer tussen disciplines.

Laat ik dit illustreren met een thema waar ik de afgelopen jaren al veel mee geworsteld heb: de dynamiek van recht en moraal. Dit was ook het thema van mijn oratie 'Dynamisch recht'. Onze samenleving is onderhevig aan snelle en ingrijpende veranderingen. Voorbeelden zijn de processen van globalisering en informatisering, maar ook de opvallende ontwikkelingen in de maatschappelijke opvattingen rond euthanasie of rond huwelijk en gezin binnen slechts enkele decennia. Het recht holt nog te vaak hijnend achter deze ontwikkelingen aan. In mijn oratie heb ik daarom gepleit voor een dynamisch recht en een dynamische rechtswetenschap. (In een aantal artikelen heb ik overigens een vergelijkbare analyse gemaakt voor de ethiek.)

Het recht kan op verschillende manieren beter inspelen op veranderende omstandigheden en op veranderende morele opvattingen in de samenleving. Allereerst door een grotere nadruk op beginselen en idealen in plaats van op rigide regels en door een grotere openheid voor de maatschappelijke praktijk en voor ethische opvattingen. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens biedt een goed voorbeeld hoe zulke open normen een geleidelijk toenemende bescherming van de mensenrechten mogelijk maken. Ook de ontwikkeling van het gezondheidsrecht laat zien dat een sterke oriëntatie op beginselen en een nauwe verbondenheid met de (medische) ethiek en de praktijk de rechtsontwikkeling kan bevorderen. Ten tweede dient er meer ruimte te komen voor discussie en voor plura-

lisme van rechtsopvattingen. Mogelijkheden hiervoor zijn de introductie van dissenting opinions, meer informele en op open discussie gerichte juridische procedures, en wetgevingsprocessen waarin meer ruimte is voor participatie door alle betrokkenen. Rechtsontwikkeling wordt aldus een voortdurende interactie tussen recht, ethiek en samenleving.

Daarom dienen we niet alleen te kijken naar het officiële recht. Juist in de maatschappelijke praktijk ontwikkelen zich doorgaans het eerst de nieuwe rechtsnormen in respons op veranderende maatschappelijke verhoudingen en opvattingen. De motor van de rechtsontwikkeling is in veel gevallen de samenleving zelf en niet het officiële apparaat dat met rechtsvorming belast is. Juristen, maar ook de politieke organen in Den Haag, hebben nog te vaak een officieel perspectief op het recht, waarbij men zich vooral richt op het recht in de boeken. Maar willen we de rechtsontwikkeling werkelijk begrijpen, dan kunnen we niet heen om 'het

recht van onderop'. Dan moeten we bestuderen hoe het recht in het dagelijks leven van mensen en in hun beleving een rol speelt en vaak een heel andere inhoud heeft dan we op basis van onze boekenwijsheid zouden denken.

Ook de rechtswetenschap kan een belangrijke bijdrage leveren aan de rechtsontwikkeling. We moeten op zoek naar een dynamische rechtswetenschap, naar een 'rechtswetenschap der voorlopigheid'. Een dynamische rechtswetenschap legt de nadruk op de voorlopigheid, de principiële betwistbaarheid van alle uitspraken over het recht. En zij doet voorstellen voor nieuw recht en wijst in het huidige recht de kiemen aan voor het recht der toekomst. Een dynamische rechtswetenschap vereist eveneens een sterkere oriëntatie op de beginselen en idealen van het recht, en een versterking van het pluralisme en de discussie binnen de rechtswetenschap. Daarbij moet expliciet aandacht komen voor de normatieve achtergronden van het recht en voor de plaats van het recht in de samenleving. Juristen moeten ook bereid zijn om stelling te nemen in rechtspolitieke debatten op basis van inhoudelijke ethische en politieke argumentaties. Een dynamische rechtswetenschap kan daarom niet zonder ondersteuning door metajuridische hulpdisciplines als rechtsfilosofie, retorica, ethiek, politieke theorie, rechtssociologie en rechtsgeschiedenis, en, niet te vergeten, door de schone kunsten. In een relatief statische samenleving is het belang van deze metajuridische vakken misschien minder. Maar in zo'n samenleving is ook het belang van de rechtswe-

tenschap gering. Daar kan men volstaan met praktijkjuristen met een beroepsopleiding. Juist het veranderlijke van het recht maakt de wetenschappelijke beoefening van het recht zinvol en spannend, en daarmee ook de inbreng van metajuridische vakken onmisbaar.

Met dit pleidooi om verder te kijken dan de regels van het positieve recht pas ik natuurlijk goed in de Tilburgse traditie waar grondslagenonderzoek en rechtsvergelijking altijd centrale thema's zijn geweest en ook in de hoofdvakken zelf veel aandacht krijgen. Voor mij is dan ook wezenlijk dat de metajuridica niet als een apart hobbyvakje wordt gezien; naar mijn overtuiging is zij het hart van de rechtswetenschap. Maar dat betekent ook dat mijn vak altijd in nauw verband met concrete vraagstukken uit het recht zelf moet worden beoefend. Daarom vind ik het ook belangrijk om niet alleen theoretische of sociologische studies te verrichten - ook al leg ik daar zelf het accent van mijn werk - maar steeds weer probeer ik die te verbinden met concrete juridische of ethische discussies. In het verleden heb ik me dus bijvoorbeeld beziggehouden met thema's als de Wet gelijke behandeling, orgaantransplantatie, embryowetgeving en de openstelling van het burgerlijk huwelijk. Momenteel ben ik weer met een voor mij heel nieuw terrein bezig, namelijk het WTO-recht. Met subsidie van NWO doen we in Tilburg, onder leiding van dr. Anton Vedder (ethicus en onderzoekskoördinator bij het Center for Transboundary Legal Development), samen met onderzoekers uit Utrecht en Amsterdam hiernaar onderzoek. De centrale vraag is

daarbij welke ruimte het WTO-recht nog biedt voor een eigen nationaal beleid inzake ethische kwesties op het gebied van de biotechnologie.

Een groot voordeel voor mij van het vakgebied metajuridica en van de omschrijving van het werkterrein als de interactie tussen recht, ethiek en samenleving is dat er heel veel onder valt. Ik heb een brede onderzoeksinteresse en zou me dus hoogst ongelukkig voelen als ik me moest beperken tot een heel klein deel van het terrein. Ik zou dan ook nog tal van thema's kunnen uitwerken waar dat onderzoek in de komende jaren mogelijk over zal gaan: van vrijzinnige ethiek tot tolerantie, van interactionisme en pragmatisme tot de ethische en juridische vragen rond moderne genetica. En de onderzoekers die ik als hoogleraar mee begeleid, voeren daar nog weer heel andere thema's aan toe. Zo zijn er promovendi bezig met feministische ethiek en met het gedoogbeleid, met solidariteit in debatten over de bijstandswet en met het ideaal van de rechtsstaat in de praktijk van een woningbouwvereniging, met de discussie over de rol van de bestuursrechter en met communicatieve wetgeving.

Maar misschien is het aardiger om nog iets over het onderwijs te zeggen. Tot dusverre heb ik aan de UvT vooral les gegeven aan buitenlandse studenten. Ook dat onderwijs, in de rechtsfilosofie en rechtstheorie, met als thema - u raadt het al - de verhouding tussen recht en ethiek, is interdisciplinair van aard: de cursus combineert rechtssociologische, positiefrechtelijke, ethische en rechtsfilosofische benaderingen.

In de nieuwe bacheloropleiding Nederlands recht is een nieuw tweedejaarsvak Recht en maatschappij gecreëerd, waarvoor ik samen met de UHD rechtssociologie dr. Marc Hertogh verantwoordelijk ben. De belangrijkste onderdelen hiervan zijn de rechtssociologie en de normatieve politieke theorie, maar we willen het meer laten zijn dan een inleiding in beide afzonderlijke vakken. Het doel is om de studenten kennis te laten maken met een interdisciplinaire benadering van het recht en hen duidelijk te maken dat dit voor hun functioneren als jurist vruchtbaar kan zijn. We willen de rechtenstudenten niet alleen inzicht geven in de feitelijke verhouding tussen recht en maatschappij en in de normatieve vraagstukken die daarmee samenhangen, maar dit inzicht ook terugkoppelen naar hun toekomstige activiteiten als jurist. Als een wetgevingsjuriste bijvoorbeeld moet adviseren over het gedoogbeleid inzake drugs, moet zij zowel de door de criminologie aangedragen inzichten over de te verwachten effectiviteit van verschillende alternatieven als de door de politieke theorie aangedragen normatieve kaders over de taak van de overheid bij het inperken van de vrijheid van de burgers daarin kunnen verwerken. Wat kan zij in de praktijk met de sociologische inzichten over de beperkte effectiviteit van wetgeving? En hoe kan zij vervolgens ook tot een beargumenteerd normatief standpunt komen over de wenselijkheid

van bepaalde wetsvoorstellen? Dit normatieve oordeel staat niet los van het empirische inzicht of van de juridische kennis van het rechtssysteem, maar is daar nauw mee verbonden. Kijken we dus naar de positie van het recht en van juristen in de maatschappij, dan is een in de rechtswetenschap geïntegreerde interdisciplinaire benadering onmisbaar.

Natuurlijk kunnen we in een klein vak niet meer doen dan een eerste kennismaking hiermee, maar dat vak staat gelukkig niet alleen. Ook in vakken als inleiding, rechtsfilosofie en rechtsgeschiedenis komen aspecten van de metajuridica aan de orde. In verschillende positiefrechtelijke vakken wil men bovendien interdisciplinaire benaderingen incorporeren; bij burgerlijk procesrecht doet men dat bijvoorbeeld sinds kort al en onze vakgroep levert daaraan een bescheiden bijdrage. En vermoedelijk zal ook in de toekomstige mastersopleidingen meer ruimte komen voor een dergelijke interdisciplinaire aanpak, maar daar is nu nog weinig over te zeggen. We hebben daarin als vakgroep bijvoorbeeld ook voorstellen gedaan voor verdiepende vakken als Recht en ethiek en Recht en literatuur. In ieder geval kijk ik er naar uit om ook in het reguliere juridisch onderwijs mijn bijdrage te kunnen leveren. Ik hoop dat ik iets van mijn enthousiasme voor de metajuridica op mijn studenten zal kunnen overdragen.